

บทที่ 4

วิเคราะห์ผลการศึกษาและประกอบแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ

ส่วนที่ 1 วิเคราะห์ผลการศึกษาชีวประวัติของหะยีสุหลง อับดุลกาเดร์

- วิเคราะห์ผลการศึกษาบทบาทผู้นำศาสนาของหะยีสุหลง อับดุลกาเดร์

หากพิจารณาคูณสมบัติของหะยีสุหลงตามทฤษฎีผู้นำจะพบว่า หะยีสุหลงเป็นผู้นำที่ได้รับการยอมรับในหลายๆลักษณะ โดยมีคุณลักษณะในแบบของผู้นำสัญลักษณ์ ซึ่งจะมีความสามารถของตนเอง มีลักษณะเด่นในแง่ของการเป็นตัวแทนของสังคมมุสลิมในขณะนั้น ในขณะเดียวกันเขาก็ได้รับการยอมรับในฐานะผู้นำที่มีบารมี(Charismatic) ตามแนวคิดของ Max Weber คือเป็นบุคคลที่มีความสามารถสูง มีบุคลิกภาพน่าเชื่อถือ ศรัทธาและมีความสามารถโน้มน้าวจิตใจให้ผู้อื่นสามารถปฏิบัติตามได้

ภาวะการเป็นผู้นำ ของหะยีสุหลง เกี่ยวข้องกับปัจจัยดังแผนภูมิในหน้า 25 ดังนี้

1. มีอิทธิพล
2. มีความตั้งใจ
3. มีการเปลี่ยนแปลง
4. มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน
5. มีการจูงใจผู้ตาม

คุณลักษณะของผู้นำของหะยีสุหลงเหล่านี้ ทำให้หะยีสุหลงก้าวเข้ามาสู่ตำแหน่ง ผู้นำตามสถานภาพ(status) ตามแนวคิดของ Bernard M. Bass โดยได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งทางสังคมต่างๆ เช่น ประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี กอฎี

ในส่วนของแนวคิดผู้นำศาสนาอิสลาม ลักษณะการเป็นผู้นำศาสนาของท่านตรงตามแนวคิดของผู้นำศาสนาในทัศนะอิสลามที่ว่าเป็นผู้รับใช้ประชาชน เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในศาสนา เป็นผู้นำทางโลกวิญญูญาณ และโลกวัตถุ

คำว่า"ผู้นำศาสนา"ในกรอบของศาสนาอิสลาม ตามทัศนะของท่านนบีมุฮัมมัดคือ ผู้รับใช้ประชาชน ดังนั้นผู้นำจึงควรสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือผู้อื่น ปัจจัยสำคัญที่แสดงออกถึงคุณลักษณะของผู้นำในอิสลามประกอบด้วยการยินยอมตน (Allegiance) ต่อพระองค์อัลลอฮ์

1. มีเป้าหมายเพื่ออิสลามและสังคมมุสลิมโดยรวม(Global Islamic Goal)คือไม่ทำงานเพื่อประโยชน์ของกลุ่มตนเท่านั้น

2. ยึดมั่นในชารีอะห์¹ และแนวทางของอิสลาม(Adherence to Shari'ah and Islamic manners)

3. มีความเชื่อมั่นในการเป็นผู้แทน(Delegate Trust)²

หะยีสุหลงเป็นผู้นำศาสนาที่ได้รับกรยอมรับอย่างกว้างขวาง ในลักษณะความเป็นผู้นำศาสนา มีการปฏิบัติตนที่เป็นแบบอย่าง การเสียสละ ความกล้าหาญ และอุดมการณ์ที่มีต่อสังคม

หะยีสุหลงเริ่มต้นบทบาทของตนด้วยการเป็นครูสอนศาสนาและทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาต่อคนในสังคม ในขณะที่เดียวกันก็มีตำแหน่งต่างๆทางสังคมเช่น ตำแหน่ง"กอฎี"ตำแหน่ง"กรรมการอิสลามประจำจังหวัด" ซึ่งได้มาจากการเลือกตั้งของชาวปัตตานี

และเข้ามามีบทบาทในการเรียกร้องสิทธิ อันเนื่องมาจากความตระหนักถึงสิทธิและเสรีภาพในฐานะประชาชนที่อาศัยอยู่ภายใต้รัฐและในฐานะ "นักสิทธิมนุษยชน" คนหนึ่ง

หะยีสุหลงได้ต่อสู้เรื่อยมาในเรื่องของสิทธิและโอกาสที่จะนำเอาหลักการศาสนาอิสลามมาปฏิบัติได้จริงในสังคม

- วิเคราะห์ผลการศึกษახบวนการทางสังคมของหะยีสุหลง อับดุลกาเดร์

ปัญหาที่จังหวัดภาคใต้เปลี่ยนแปลงโดยพื้นฐานในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จากความหวาดระแวงของรัฐไปสู่การปราบปรามผู้นำมุสลิมและการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาของมุสลิม³

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ ได้ให้คุณลักษณะของความเป็นรัฐชาติไว้ว่า คือการมีรัฐบาลเป็นตัวแทนของประชาชนและพลเมืองแห่งรัฐนั้นๆกับการที่ประชากรในรัฐนั้นๆได้กลายมาเป็นพลเมือง มีสิทธิและเสรีภาพของพลเมือง และเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยในรัฐนั้นๆ โดยไม่ขึ้นต่อเชื้อชาติ ศาสนา สีผิวและเพศพันธ์ และกระบวนการสร้างรัฐชาติประชาธิปไตยนั้นมีสองส่วนคือ การปฏิบัติใช้กลไกของรัฐบาล และส่วนที่เป็นการเข้าร่วมและตอบสนองของประชาชนทั้งประเทศ⁴ ดังนั้นการเคลื่อนไหวทางสังคมของหะยีสุหลงไม่ว่าจะเป็นการรวมตัวกันยื่นข้อกล่าวหาแก่รัฐบาลเกี่ยวกับพฤติกรรมของข้าราชการในท้องถิ่น การทำจดหมายจันทานุมัติการยื่นข้อเรียกร้อง 7 ข้อ ทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่เป็นการใช้สิทธิขั้นพื้นฐานในฐานะเป็นพลเมือง

¹ ชารีอะห์ หมายถึง บทบัญญัติแห่งกฎหมายอิสลามที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในทุกๆด้าน.

² Altalib อ้างถึงในกุสุมา กุใหญ่:2640, หน้า33.

³ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, "ปัญหาของมาเลย์มุสลิมในรัฐประเทศไทย"(เอกสารไมตีพิมพ์เผยแพร่).

⁴ เรื่องเดียวกัน.

การยื่นข้อเรียกร้อง 7 ข้อ ทั้งหมดนี้แล้วแต่เป็นการใช้สิทธิขั้นพื้นฐานในฐานะพลเมืองแห่งรัฐ และถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในการเข้าร่วมสร้างรัฐชาติประชาธิปไตยของประชาชน ทำให้เห็นกระแสการตื่นตัวและตระหนักในฐานะสิทธิความเป็นพลเมืองอย่างเข้มข้น

เมื่อย้อนไปพิจารณาการเคลื่อนไหวทางสังคมของหะยีสูลงตั้งแต่แรกเริ่มกลับมายังบ้านเกิดที่จังหวัดปัตตานี ในเบื้องต้นหะยีสูลงตระหนักว่าสภาพสังคม 4 จังหวัดภาคใต้ในสมัยนั้นผิดเพี้ยนไปจากหลักการศาสนาอิสลามเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เป็นเพราะกระบวนการส่งต่อของศาสนาในยุคสมัยต่างๆจาก พรานหมัน-ฮินดู มายังพุทธและอิสลามเป็นสมัยสุดท้าย ทำให้เกิดการรับเอาแนวคิดบางประการที่ไม่ใช่อิสลามส่งต่อตามกันมา

หะยีสูลงได้เริ่มดำเนินการเคลื่อนไหวภายในโดยสร้างกระแสทางความคิดของคนในสังคมให้เข้ามาสู่แนวทางอิสลามและเพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมให้เป็นสังคมมุสลิมมากที่สุด

ต่อมาขบวนการเคลื่อนไหวภายในท้องถิ่นได้กลายสภาพเป็นการเรียกร้องสิทธิซึ่งมีความเกี่ยวพันทางการเมือง ซึ่งมีปัจจัยมาจากนโยบายของรัฐและการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐในสมัยนั้น ความรู้สึกไม่ได้รับความเป็นธรรมจากทั้งนโยบายของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐ จึงกลายเป็นแรงผลักดันให้ผู้นำศาสนาซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนทางสังคมที่ออกมาเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับกลุ่มชนของตน

การเคลื่อนไหวทั้งสองลักษณะนี้เองที่เกิดขึ้นจากแรงผลักดันทางศาสนาเป็นสำคัญ โดยในลักษณะแรกนั้นเกิดขึ้นจากความต้องการที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติด้านศาสนาที่ถูกต้อง ในขณะที่สองเพื่อเรียกร้องสิทธิเสรีภาพที่มีต่อรัฐในด้านศาสนา ทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่าการเคลื่อนไหวทั้งสองลักษณะนั้นเกิดขึ้นจากปัจจัยด้านศาสนาเป็นสำคัญ

● วิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของหะยีสูลงได้เป็นประเด็นดังต่อไปนี้

1. เป็นความต้องการที่จะเป็นอิสระทางด้านวัฒนธรรม⁵ เช่น สิทธิในการใช้ภาษาของตน สิทธิในการใช้กฎหมายที่มาจากหลักความเชื่อของตน ซึ่งเป็นการเรียกร้องสิทธิที่จะดำรงอยู่ในเชิงวัฒนธรรม
2. เป็นขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อตอบโต้ปฏิสัมพันธ์กับลัทธิอาณานิคมและความสมัยใหม่ที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆในสังคมมุสลิม จนกลายเป็นการจุดประกายให้กับ

⁵ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร์. การเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมในต่างประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: วิชาฯ, 2540), หน้า 35.

การเกิดจิตสำนึก การตระหนักถึงอัตลักษณ์และความเป็นตัวตน ซึ่งจำเป็นต้องการพื้นที่อันเอื้อต่อการเติบโตใหญ่ของสำนึกทางการเมือง

3. เป็นการเรียกร้องสิทธิปกครองตนเอง เพื่อให้หลักการอิสลามสามารถนำมาปฏิบัติได้อย่างแท้จริง ซึ่งหากพิจารณาข้อเรียกร้องทั้ง 7 ข้อ อย่างครอบคลุมแล้วจะพบว่าเป็นเพียงแค่ความต้องการที่จะให้เกิดเป็น"เขตการปกครองพิเศษ" อาจนำไปสู่การแก้ไขปัญหายั่งยืนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ดียิ่งขึ้น

เขตการปกครองพิเศษที่วางอยู่บนพื้นฐานของการไม่เชื่อว่าจะมีรูปแบบของการปกครองเพียงหนึ่งเดียวที่สามารถใช้ได้กับทุกพื้นที่ โดยเฉพาะในรัฐที่มีความแตกต่างทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เขตการปกครองพิเศษจะให้โอกาสเจ้าของพื้นที่นั้นๆ ในการเลือกตั้งหรือสรรหาผู้บริหารของตนเอง โดยที่รัฐบาลกลางไม่มีสิทธิเข้าไปก้าวกายสรรหา มีบุคลากรเป็นของตนเอง และมีพระราชบัญญัติระเบียบการบริหารราชการเป็นของตนเอง โดยที่ใน พ.ร.บ.จะระบุไว้ว่าอำนาจใดเป็นอำนาจที่กระทำได้และกระทำไม่ได้ นอกจากนั้นงบประมาณส่วนหนึ่งก็เป็นงบประมาณที่ท้องถิ่นหรือเขตปกครองพิเศษต้องทำหน้าที่ในการจัดหาเอง ซึ่งจะทำให้ภาระของส่วนกลางลดลง⁶

นอกจากนี้จะพบว่าเขตการปกครองพิเศษไม่ใช่เรื่องใหม่และเรื่องไกลตัวแต่อย่างใด ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดคือ กรุงเทพมหานคร ซึ่งจัดเป็นเขตการปกครองรูปแบบพิเศษที่มีการเลือกฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติโดยตรงจากประชาชน มีกฎหมายเฉพาะ มีงบประมาณเป็นของตนเอง

สำหรับกลุ่มหรือขบวนการต่างๆที่มีแนวคิดแบ่งแยกดินแดนนั้นเกิดขึ้นภายหลังการเสียชีวิตของนายฮะยีสุหลง เพราะนโยบายของประเทศไทยและการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐต่อประชาชนเป็นเสมือนตัวเร่งให้ขบวนการของกลุ่มผู้นำมลายูเติบโตยิ่งขึ้น

- ลักษณะขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของนายฮะยีสุหลง บินอับดุลกาเดร์

ประการที่ 1 ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเกี่ยวข้องกับประเด็นทางศาสนาและชาติพันธุ์ ซึ่งมีได้ต้องการเรียกร้องในพื้นที่ของประชาสังคมเท่านั้น แต่เป็นการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองด้วย เช่น การเรียกร้องให้มีการใช้กฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้, การเรียกร้องให้ใช้ภาษามลายูร่วมกับภาษาไทยเป็นภาษาราชการ เป็นต้น

⁶ ดาวิน อินทร์เหมือน จุฬารัตน์ ดำรงวิจิธรรม ธนาพล อิวสกุล(บรรณาธิการ), "มายาคติมลายูมุสลิมในสังคมไทย" ใน ฟ้าเดียวกัน (กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี), 2547: หน้า 102-103.

การเรียกร้องสิทธิทางการเมืองของหะยีสุนหลงเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่(New Social Movement) และการเรียกร้องสิทธินั้นเพื่อต้องการคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางสังคมที่ตนมีอยู่ภายใต้ระบบพหุสังคมที่อาจเข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่พวกเขาที่มีความภาคภูมิใจ

ประการที่ 2 วิธีการและรูปแบบในการเคลื่อนไหวทางสังคมของหะยีสุนหลงมีดังนี้

2.1 การปลุกระดม โดยใช้มัสยิดเป็นที่ประชุมปรึกษาหารือในเรื่องต่างๆที่เกิดขึ้น และการปลุกระดมโดยใช้สถาบันทางการศึกษาคือบอเนาะ เพื่อสั่งสอนศาสนาและปลูกใจให้รำลึกถึงเชื้อชาติมลายู โดยพยายามยกให้เห็นถึงนโยบายของรัฐที่สร้างความรู้สึกบีบคั้นให้กับชาวมุสลิมมลายู และเพื่อเรียกร้องให้คงไว้ซึ่งกฎหมายอิสลามพร้อมกับเรียกร้องขอความเป็นธรรม

2.2 การขอความร่วมมือจากองค์กรหรือบุคคลต่างๆที่มีศักยภาพในการเคลื่อนไหวผลักดันให้ข้อเรียกร้องนั้นเกิดผลสัมฤทธิ์

2.3 การยื่นหนังสือซึ่งเป็นข้อเรียกร้องความต้องการต่างๆให้แก่รัฐโดยตรง

2.4 การเขียนบทความผ่านหนังสือพิมพ์ต่างๆเพื่อแสดงให้เห็นปรากฏการณ์การกระทำที่ไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นกับประชาชนชาวไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้

2.5 การร่วมกันลงนามในหนังสือขันทานุมัติเพื่อแสดงให้เห็นว่าชาวมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้เห็นร่วมกันว่าการกระทำของรัฐและข้าราชการซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐสร้างความเจ็บช้ำใจ และชาวมลายูมุสลิมประสบกับความเดือดร้อนจากการกระทำของบุคคลเหล่านั้น

ประการที่ 3 ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมทำให้เห็นภาพของระบอบประชาธิปไตยในยุคนั้น ซึ่งนำมาสู่การเปรียบเทียบกับยุคสมัยปัจจุบัน ในการจัดการกับปัญหาและทัศนคติของรัฐที่มีต่อชนกลุ่มน้อย ว่ามีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปอย่างไรบ้าง

ประการที่ 4 เราไม่อาจจะสรุปได้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของหะยีสุนหลงนั้นประสบความสำเร็จหรือไม่ แต่การเคลื่อนไหวของหะยีสุนหลงก็มิได้ไร้ประโยชน์เสียทั้งหมดเพราะหะยีสุนหลงได้เป็นแม่แบบในทางความคิดและการพัฒนาแก่ชาวมลายูมุสลิมในปัจจุบัน

นอกจากนี้ผลจากการปราบปรามหะยีสุนหลง ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวเดิมแสวงหารูปแบบใหม่เพื่อเรียกร้องสิทธิทางการเมืองในการปกครองตนเอง ตลอดจนการใช้รูปแบบและวิธีการที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งจุดกำเนิดของการเคลื่อนไหวในลักษณะนี้มีแรงกระตุ้นมาจากนโยบายและการปฏิบัติของภาครัฐที่มีต่อชาวมลายูมุสลิมนั่นเอง

- วิเคราะห์ผลการศึกษาระยะยี่สิบหลังกับแนวคิดสันติภาพ

เมื่อพิจารณารูปแบบและวิธีการในการเคลื่อนไหวทางสังคมของยะยี่สิบหลัง จะพบว่าแนวทางของขบวนการทางสังคมของยะยี่สิบหลังโดยส่วนใหญ่ เป็นรูปแบบ"สันติภาพ"โดยทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการปลุกระดม การทำหนังสือขันทานุมัติเพื่อเสนอรายชื่อผู้ที่ไม่เห็นด้วยต่อการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐตลอดจนนโยบายของรัฐ การเสนอข้อเรียกร้อง ทั้ง 7 ข้อ โดยการกระทำทั้งหมดนั้นเป็นไปตามแนวคิด "ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง" ของ ยีนส์ ชาร์ป ตามรูปแบบของ "การประท้วงหรือการชกแจงโดยไม่ใช้ความรุนแรง" ซึ่งต้องการที่จะให้รัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือแนวทางปฏิบัติที่มีต่อประชาชน

และแนวทางการปฏิบัติของยะยี่สิบหลังในแง่ของการใช้วิธีสันตินั้นมักเกิดจากแนวทางสันติภาพตามแนวคิดของยีนส์ ชาร์ปแต่เพียงอย่างเดียว แต่เขาได้ยึดเอาแนวคิดสันติภาพในรูปแบบอิสลามมาใช้ในขบวนการเคลื่อนไหวของเขาด้วย ตามขอบเขตที่ศาสนากำหนดไว้และเป็นไปตามข้อสมมติฐานที่ว่า "ศาสนาเป็นปัจจัยผลักดันให้ผู้นำศาสนาอิสลามสร้างขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม...."

ส่วนที่ 2 วิเคราะห์ผลการศึกษาชีวประวัติของ ดร.อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา

- วิเคราะห์ผลการศึกษาทบทวนบทบาทผู้นำศาสนาของดร.อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา

กระบวนการกลายเป็นผู้นำศาสนาของ ดร.อิสมาอีลลุตฟี เริ่มต้นจากการเลี้ยงดูและอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีที่เชื้อสอการกลายเป็นผู้นำ ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการขัดเกลา (Socialization) จากครอบครัว มีบิดาซึ่งเป็นโต๊ะครูที่คลุกคลีอยู่กับวงวิชาการมาตลอด การทำกิจกรรมที่สร้างภาวะความเป็นผู้นำให้เด่นชัดมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ภารกิจในด้านการศาสนาที่มีมายาวนาน ตลอดไปจนถึงผลงานด้านการศึกษาและตำแหน่งหน้าที่ที่เป็นกระบวนการสังสรรค์ยอมรับให้เกิดแก่ประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ความเป็นผู้นำศาสนาทำให้เกิดการยอมรับได้ง่ายกว่าผู้นำประเภทอื่นๆ เนื่องจากจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสังคมศาสนา

เมื่อวิเคราะห์ภาวะผู้นำของดร.อิสมาอีลลุตฟีตามทฤษฎีผู้นำในบทที่ 1 พบว่า ลักษณะความเป็นผู้นำเป็นไปตามแนวคิดของ Bernard M. Bass ทั้ง 4 คือ

Bernard M. Bass⁷ ได้จำแนกประเภทของผู้นำตามลักษณะของความเป็นผู้นำได้ 4 ประเภทคือ

1. ผู้นำตามสถานภาพ (status) หมายความว่า ลักษณะความเป็นผู้นำแต่ละคนขึ้นอยู่กับ การดำรงตำแหน่งหรือตาะสถานภาพของแต่ละบุคคล ผู้นำตามสถานภาพจึงเป็นทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น ผู้นำที่ดำรงตำแหน่งทางราชการ ผู้นำทางสังคม เป็นต้น
2. ผู้นำตามการยกย่องนับถือ (esteem) หมายถึง การเป็นผู้นำเกิดขึ้นมาจากการยกย่องนับถือของบุคคลโดยทั่วไปและผู้ตาม ทั้งนี้สภาพความเป็นผู้นำจะมีความผูกพันใกล้ชิดระหว่างบุคคลหรือกลุ่มสังคมและเกิดจากสภาพการณ์ต่างๆของสังคม
3. ผู้นำตามประพฤติ (Behavior) หมายความว่า ลักษณะของความเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับ การประพฤติปฏิบัติหรือการกระทำต่างๆของแต่ละคน
4. ผู้นำตามการมีอิทธิพล (Influence) หมายถึง การเป็นผู้นำเกิดจากการที่บุคคลนั้นมี อิทธิพลเหนือผู้อื่นทำให้สามารถชักนำให้บุคคลอื่นปฏิบัติตามที่ต้องการจนบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ในขณะเดียวกันความเป็นผู้นำของท่านก็คล้ายคลึงกับลักษณะของหะยีสุหลงอยู่เป็น อย่างมากคือ มีคุณลักษณะของผู้นำสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่มีอยู่ในผู้นำศาสนา โดยทั่วไป ในขณะเดียวกันก็เป็นผู้นำที่เกิดจากการยอมรับด้วยบารมี(Charismatic) ตามแนวคิดของ Max Weber แต่ไม่ได้อยู่ในระดับของบุคคลที่มีคุณสมบัติเหนือธรรมดาหรือวีรบุรุษ ตามแนวคิดของ Weber ทั้งหมด นอกจากนี้ภาวะการเป็นผู้นำของดร.อิสมาอีลลุตฟี เกี่ยวข้องกับปัจจัยดัง แผนภูมิในหน้า 25 เช่นเดียวกับหะยีสุหลงคือ

1. มีอิทธิพล
2. มีความตั้งใจ
3. มีการเปลี่ยนแปลง
4. มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน
5. มีการจูงใจผู้ตาม

ในแง่ของความเป็นผู้นำศาสนาตามทัศนะของอิสลาม ดร.อิสมาอีลลุตฟี มีคุณสมบัติของผู้นำศาสนา คือ แสดงออกถึงการยินยอมตนต่อพระองค์อัลลอฮ์ โดย

⁷ Bernard M. Bass, *Leadership Psychology and Organization Behavior* (New York: harper and Row, 1950), pp.87-89.

1. มีเป้าหมายเพื่ออิสลามและสังคมมุสลิมโดยรวม (Global Islamic Goal) คือไม่ทำงานเพื่อประโยชน์ของกลุ่มตนเท่านั้น

2. ยึดมั่นในชารีอะห์⁸ และแนวทางของอิสลาม (Adherence to Shari'ah and Islamic manners)

3. มีความเชื่อมั่นในการเป็นผู้แทน (Delegate Trust)⁹

นอกจากนี้ความเป็นผู้นำศาสนากับบทบาทด้านอื่น ๆ นั้นไม่สามารถแยกออกจากกันได้ อย่างเด็ดขาด เพราะความเป็นผู้นำศาสนา มิได้แยกออกกระหว่างทางโลกกับทางธรรม แต่ทั้งสองอย่างต้องควบคู่กันไปอย่างผสมกลมกลืน ทั้งนี้เพราะธรรมชาติของมนุษย์ที่อิสลามตระหนักถึง เช่น ความต้องการในด้านร่างกายและจิตใจ ความต้องการในด้านปัจจัยยังชีพและความต้องการในด้านอื่น ๆ นั้นหมายถึงว่าผู้นำศาสนาที่มีความรู้และความเข้าใจในศาสนา นั้นจะต้องนำเอาสิ่งเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วย

ผศ.ดร. วรวิทย์ บารู ได้ให้ทัศนะของคำว่าผู้นำศาสนาเอาไว้ว่า "ผู้นำศาสนา คือผู้ที่มีความรู้ในเรื่องศาสนาซึ่งครอบคลุมหลายสาขา ถ้าเป็นผู้นำที่รู้เรื่องอื่นแต่ไม่รู้เรื่องศาสนาเลยก็ไม่ได้ถือเป็นผู้นำศาสนาเช่นเดียวกัน หรือถ้าเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านศาสนาแต่ไม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมก็ยิ่งถือว่าขาดคุณสมบัติของผู้นำศาสนา"¹⁰

ดร.อิสมาอีลลุตฟี ถือเป็นผู้นำที่สามารถนำเอาความรู้ต่างๆ มาปรับใช้กับสังคมได้ดี แต่บางครั้งสังคมภายในเองก็ยังไม่พร้อม หรือเกิดการปรับตัวไม่ทัน มองสิ่งที่เปลี่ยนแปลงนั้นว่าเป็นเรื่องของวาทะฮะบี เรื่องของความแปลก ทำให้ทัศนคติของชาวบ้านส่วนหนึ่งที่มีต่อดร.อิสมาอีลลุตฟี เป็นไปในแง่ลบ ปัญหาเหล่านี้จึงมักจะถูกโยนไปสู่วิทยาลัยอิสลามเสมอในฐานะที่ดร.อิสมาอีลลุตฟี เป็นอธิการบดี ของวิทยาลัย

- วิเคราะห์ผลการศึกษารอบการทางสังคมของดร.อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา

จากบทบาทของผู้นำจากยุคสมัยของหะยีสุหลง มาสู่ผู้นำศาสนาในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลา บทบาทของผู้นำศาสนาสมัยใหม่ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ความสามารถและโอกาสของผู้นำศาสนาสมัยใหม่ได้ถูกกำหนดโดยผู้นำรุ่นก่อน ซึ่งได้สร้างแบบอย่างเอาไว้

⁸ ชารีอะห์ หมายถึง กฎหมายอิสลาม.

⁹ Altalib อ้างถึงในกุสุมา กุโหลญ:2540, หน้า33.

¹⁰ สัมภาษณ์ ผศ.ดร.วรวิทย์ บารู, รองอธิการบดีฝ่ายพัฒนาศึกษาและชุมชน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, วันและเวลาเดิม.

การศึกษาสมัยใหม่ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รวมทั้งหลักสูตรสายสามัญอื่นๆล้วนแต่มีผลโดยตรงต่อการพัฒนาบทบาทของผู้นำศาสนา¹¹ และส่งผลให้แนวทางการเคลื่อนไหวทางสังคมของพวกเขาเปลี่ยนแปลงไปเกิดเป็นการจัดตั้งกลุ่มองค์กรต่างๆที่มุ่งหวังจะทำงานเพื่อสังคมในด้านต่างๆ และมุ่งที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปในทิศทางที่ดีขึ้นเพื่อตั้งรับกับการพัฒนาที่มาพร้อมกับ "วัฒนธรรมอื่น" ที่มีใช้วัฒนธรรมแห่งอิสลาม

● วิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมได้ดังนี้

1. เป็นการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างความเป็นอิสระทางด้านวัฒนธรรมเช่นเดียวกับหะยีสุหลง แต่มุ่งเน้นด้านการเรียนการสอนในแนวของตน โดยไม่พึ่งพาการเข้ามาจัดการของรัฐหรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของเขาเป็นการเคลื่อนไหวโดยเอา "การศึกษา" มาเป็นแนวทางขับเคลื่อนด้วยวิธีการต่างๆ

และการไม่พึ่งพาหรืออาศัยอำนาจการเข้ามาจัดการเรียนการสอนก็เพื่อต้องการให้รัฐยอมรับในความเป็นอิสระของตนในระดับหนึ่ง

2. ขบวนการเคลื่อนไหวทางการศึกษา เป็นการตั้งรับกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมโลก เป็นขบวนการทางการศึกษาที่มุ่งเน้น ศาสนศาสตร์ควบคู่ไปกับศาสตร์ทางโลกอันเป็นการสร้างทางเลือกทางการศึกษาแก่เยาวชน เพราะเยาวชนส่วนหนึ่งในจังหวัดชายแดนภาคใต้เมื่อจบการศึกษาจากปอเนาะหรือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา ก็มุ่งเน้นที่จะเดินทางไปศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาอิสลาม แต่ส่วนใหญ่ไม่มีงบประมาณเพียงพอทำให้การเรียนรู้ขาดตอน และในขณะเดียวกันก็ไม่มียุทธศาสตร์ของรัฐที่จะสนับสนุนทุนการศึกษาในด้านนี้เลย

3. การเคลื่อนไหวด้านการศึกษาเรียนรู้เพื่อยกสถานะของตนขึ้นมาให้เป็นที่ยอมรับในฐานะพลเมืองที่มีความสามารถ เพราะประเทศไทยยังมองว่าการเรียนรู้ทางศาสนาหมายถึงไม่มีความรู้อยู่นั่นเอง

● ลักษณะขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของ ดร.อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา

ประการที่ 1 ลักษณะของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของ ดร.อิสมาอีลลุตฟีนั้นยังมีอาจถือได้ว่าเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่เต็มรูปแบบ แต่เป็นเสมือนหน่ออ่อนของการสร้างขบวนการ ทั้งนี้แม้จะมีกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้น แต่ก็มิได้มีความสัมพันธ์กับรัฐในแง่ของการเรียกร้องสิทธิ การชกชิงอำนาจหรือการต่อต้านใดๆ หรืออาจเรียกว่าเป็นขบวนการทางสังคมปกติที่ไม่เกี่ยวกับรัฐ ซึ่งผู้ศึกษามองว่าภายใต้การไม่เรียกร้องและการไม่ต่อต้านสิ่งใดๆ

¹¹ สุรินทร์ พิศสุวรรณ, "ผู้นำความขัดแย้งและความรุนแรง: สภาการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้" วารสารภูมิแล

จากรัฐนั้นมีการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตนเองและมีลักษณะของการปกป้องสไตล์ชีวิตของตนเองอยู่เรื่อยๆ ซึ่งไม่ได้ต้องการสร้างภาระใดๆให้กับสังคมตลอดไปจนถึงภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งมหาวิทยาลัยอิสลามขึ้นมาเพื่อสร้างพื้นที่ทางการศึกษาให้กับสังคมของตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็พยายามขยายโอกาสเหล่านี้ไปยังสังคมด้านนอกด้วย

ประการที่ 2 แม้ไม่อาจถือได้ว่าแนวทางการปฏิบัติของดร.อิสมาอีลลุตฟีเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ แต่ก็อาจถือได้ว่าดร.อิสมาอีลลุตฟี มีการเคลื่อนไหวทางศาสนาเป็นสำคัญโดยนำเอา"การศึกษา"เป็นพื้นที่องสำคัญในการขับเคลื่อน และมุ่งหวังผลในระยะยาว เพื่อจะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะความมุ่งหวังที่มีต่อกลุ่มเยาวชน เพื่อที่จะยกระดับสังคมมุสลิมไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ

- วิเคราะห์ผลการศึกษาดร.อิสมาอีลลุตฟีกับแนวคิดสันติภาพ

ในการศึกษาชีวประวัติของดร.อิสมาอีลลุตฟี มีความแตกต่างกับกับการศึกษาชีวประวัติของเหยียสุหลงเนื่องจากดร.อิสมาอีลลุตฟียังมีชีวิตอยู่ ทำให้ผู้ศึกษาสามารถสังเกตบุคลิกภาพ การพูดคุย จากงานเขียนโดยเฉพาะหนังสือเรื่อง "อิสลาม ศาสนาแห่งสันติภาพ" ซึ่งเป็นหนังสือที่เขียนโดยมุ่งหวังที่จะประสานความเข้าใจในระหว่างศาสนิก และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องต่อศาสนาอิสลาม ตลอดไปจนถึงการเข้าร่วมฟังการบรรยายศาสนาของท่าน ณ มัสยิดอิบาตุรเราะห์มาน ซึ่งใช้ภาษามลายูในการบรรยาย โดยผู้ศึกษาได้ให้คำสรุปเนื้อหาการบรรยาย ในขณะที่เดียวกันการสังเกตการณ์จากกลุ่มคนที่เข้าร่วมฟังการบรรยาย ทำให้สรุปได้ว่าไม่มีการกระทำใดที่บ่งชี้ว่าดร.อิสมาอีลลุตฟี มีแนวคิดในการใช้ความรุนแรง และทั้งหมดถือเป็นการกระทำที่อยู่ภายใต้ลักษณะ "การปฏิวัติไร้ความรุนแรง"(Nonviolent revolution) ของยีนส์ ชาร์ป ซึ่งเชื่อว่าปัญหาสังคมส่วนใหญ่มีปัจจัยมาจากสังคมและปัจเจกชน ดังนั้นการกระทำในลักษณะนี้จึงมีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงพื้นฐานในระดับสังคมและปัจเจกชนเท่านั้น โดยมีแนวทาง เพื่อการพัฒนาชีวิตของปัจเจกชนแต่ละคน และต่อสู้กับความชั่วทางสังคมด้วยปฏิบัติการไร้ความรุนแรง

เพื่อให้การศึกษาชีวประวัติของผู้นำศาสนาทั้งสองท่านชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาจึงทำตารางเปรียบเทียบชีวประวัติในส่วนที่สำคัญให้เห็นความเหมือนและความต่างของบุคคลทั้งสองท่าน ดังนี้

ตารางเปรียบเทียบชีวประวัติของหะยีสุหลง บินอับดุลกาเดร์ และดร.อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา

	หะยีสุหลง บินอับดุลกาเดร์	ดร.อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา
สถานที่เกิด ปีที่เกิด	จังหวัดปัตตานี ประเทศไทย ค.ศ.1895	เมืองมักกะฮ์ ประเทศ ซาอุดีอาระเบีย ค.ศ. 1950
การศึกษา	<ul style="list-style-type: none"> - ได้รับการศึกษาจากบิดาในวัยเด็ก - ศึกษาต่อที่ปอเนาะบานา จ.ปัตตานี - อายุครบ 12 ปี บิดาส่งไปเรียนที่เมืองมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ในปีพ.ศ.2540 แต่ไม่ปรากฏสถาบันการศึกษาที่ชัดเจน เนื่องจากการเรียนการสอนในสมัยก่อนจะใช้วิธีการศึกษาจากอาจารย์ในมัสยิดต่างๆหมุนเวียนสับเปลี่ยนไปเรื่อย หะยีสุหลงใช้วิธีเดียวกันนี้ศึกษากับอาจารย์ในมัสยิดต่างๆทั่วเมืองมักกะฮ์ 	<ul style="list-style-type: none"> - ได้รับการศึกษาจากบิดาในวัยเด็ก - อายุ 8 ปี เข้าศึกษาในระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนบ้านบราโวจนจบชั้น ป.4 - ศึกษาต่อในระดับชั้น ป.5-7 ที่โรงเรียนเมืองปัตตานี - เข้าศึกษาศาสนาที่โรงเรียนบำรุงอิสลาม โดยเข้าเรียนในระดับชั้น ป. 4 ของระดับการเรียนชั้นศาสนา จนถึงชั้น ป.5 - ศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนเมืองปัตตานี - ศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียนบำรุงอิสลาม - ระดับปริญญาตรี ศึกษาที่มหาวิทยาลัยอิสลามนครมาดีนะห์ - ปริญญาโทและเอก ศึกษาที่มหาวิทยาลัยมุฮัมมัด บิน ซาอุดกรุงริยาด

	หะยีสุหลง บินอับดุลกาเดร์	ดร.อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา
สภาพสังคม ขณะอาศัยอยู่ที่ ประเทศ ซาอุดีอาระเบีย	1. กระแสแนวคิดชาตินิยมอาหรับ 2. กระแสการฟื้นฟูอิสลาม	1. กระแสการฟื้นฟูอิสลามที่มีมา ต่อเนื่องยาวนาน 2. รัฐบาลควบคุมการเคลื่อนไหว ของกลุ่มนักศึกษา เนื่องจากเริ่มมี การแทรกซึมจากประเทศ มหาอำนาจ
กิจกรรมและ ผลงานในขณะ อยู่ที่ประเทศ ซาอุดีอาระเบีย	สอนศาสนาที่ประเทศซาอุดีอาระเบีย จนมีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับ อย่างแพร่หลาย	- เป็นผู้ให้คำแนะนำและให้บริการ แก่ผู้ไปประกอบพิธีฮัจญ์ภาคพื้น อาเซียน - เป็นหัวหน้าบรรณาธิการนิตยสาร หวนรำลึกและนิตยสารอัลฮิidayะห์ มหาวิทยาลัยอิสลามนครมาดีนะห์ - จัดตั้งสหกรณ์อิสลาม - เป็นตัวแทนนักศึกษาอาเซียน มหาวิทยาลัยมุฮัมมัด บินซาอูด กรุง ริยาด
การกลับมา ประเทศไทย	กลับมาประเทศไทยในปี.ศ.2470 เนื่องจากบุตรชายเสียชีวิต	จบการศึกษาและเดินทางกลับมาใน ปีพ.ศ.2529
<u>ขบวนการทาง</u> <u>สังคม</u> -สาเหตุของการ เกิดขบวนการ ทางสังคม	- ขบวนการฟื้นฟูอิสลาม - ขบวนการเรียกร้องสิทธิทางการเมือง การปกครอง สิทธิในการนับถือ ศาสนาและสิทธิทางวัฒนธรรม 1. ขบวนการฟื้นฟูอิสลาม เพื่อเผยแพร่ ศาสนาและต้องการสร้างรู้ความเข้าใจ ศาสนาในแบบที่ถูกต้องตามแนวทาง	- ขบวนการฟื้นฟูอิสลาม 1. เพื่อเผยแพร่ศาสนาและสร้าง ความรู้ความเข้าใจศาสนาในแบบที่ ถูกต้องตามแนวทางของท่าน

	หะยีสุหลง บินอับดุลกาเดร์	ดร.อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา
	<p>ของท่านศาสดามุฮัมมัด เนื่องจากเห็นว่าสภาพสังคมในขณะนั้นมีความเชื่อที่ผิดเพี้ยนไปจากหลักการศาสนาอิสลามอยู่มาก</p> <p>2. เปิดโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาที่มีการเรียนการสอนอย่างเป็นหลักสูตร เพื่อยกระดับมาตรฐานทางการศึกษาให้เป็นที่ยอมรับ</p> <p>3 ขบวนการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองการปกครอง สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อต้องการเรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐานในฐานะพลเมืองของประเทศ และเพื่อที่จะเรียกร้องขอความเป็นธรรมต่อการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐที่มีต่อประชาชนตลอดจนเพื่อปกป้องอัตลักษณ์ทางศาสนาและชาติพันธุ์ของตนมิให้ถูกทำลาย</p>	<p>ศาสดามุฮัมมัดและต่อสู้กับแนวคิดที่ผิดเพี้ยนไปจากหลักการศาสนาที่แท้จริง</p> <p>2. เพื่อยกระดับมาตรฐานทางการศึกษาให้เป็นที่ยอมรับและเพื่อรองรับความต้องการของเยาวชนในท้องถิ่นให้มีทางเลือกทางการศึกษามากยิ่งขึ้น</p> <p>3. สร้างบุคลากรภายในท้องถิ่นให้มีคุณภาพเพื่อเข้าร่วมในขบวนการทางการศึกษา</p> <p>4. ต้องการธำรงค์ไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ของตน</p> <p>5. สร้างการยอมรับจากภาครัฐ</p>
-รูปแบบของขบวนการทางสังคม	<p>1. การตะวะห์และดับลัค ด้วยการออกเทศนาสั่งสอนประชาชนในพื้นที่ต่างๆ และให้การศึกษาโดยผ่านทางโรงเรียนสอนศาสนาแห่งแรกในประเทศไทย</p> <p>2. การปลุกกระดมประชาชนในพื้นที่เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมกัน</p> <p>3. ขอความร่วมมือจากองค์กรหรือกลุ่ม</p>	<p>การตะวะห์และดับลัค ด้วยการออกเทศนาสั่งสอนตามสถานที่ต่างๆ ตลอดไปจนถึงการจัดตั้ง"สำนักชุมชน"(มัจลิสอิลมีย) เพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้อิสลาม และให้การศึกษาโดยผ่านทางสถาบันอุดมศึกษาอิสลามแห่งแรก</p>

	หะยีสุหลง บินอับดุลกาเดร์	ดร.อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา
	<p>บุคคลต่างๆ</p> <p>3.การยื่นหนังสือขอเรียกร้องกับรัฐ</p> <p>4.การเขียนบทความโจมตีรัฐบาล</p> <p>5.ร่วมกันลงนามในหนังสือจันทานุมติ เพื่อชี้แจงความเดือดร้อนของตนและแสดงให้เห็นถึงการกระทำของเจ้าหน้าที่</p> <p>รัฐ</p>	<p>ในประเทศไทย</p> <p>ตลอดไปจนถึงการสร้างความเข้าใจทางศาสนาผ่านทางงานเขียน ทั้งหนังสือ,วารสารและบทความต่างๆ</p>
<p>เหตุผลที่ได้รับ</p> <p>ความเคารพ</p> <p>นับถือจาก</p> <p>ประชาชน</p>	<p>1.มีบุคลิกลักษณะ กล้าหาญ มีความมุ่งมั่น</p> <p>2.มีความรู้ทางศาสนาและเป็นครูสอนศาสนา และมีการปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่างที่ดี</p> <p>3.มีตำแหน่งทางสังคมที่ได้รับการยอมรับ เช่น กอฎี ประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี</p>	<p>1.มีความอ่อนน้อม เป็นมิตร</p> <p>2.มีความรู้ทางศาสนาและเป็นครูสอนศาสนา และมีการปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่างที่ดี</p> <p>3.มีตำแหน่งทางสังคมที่ได้รับการยอมรับ เช่น ตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัย คณะมนตรีสันนิบาตโลกมุสลิม ฯลฯ</p>
<p>สถานการณ์</p> <p>ปัจจุบัน</p>	<p>ถึงแก่กรรม</p>	<p>ดำรงตำแหน่งที่สำคัญคือ อธิการบดีวิทยาลัยอิสลามยะลา ซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงเป็นมหาวิทยาลัยอิสลามนานาชาติ</p>

สรุปผลการศึกษาชีวประวัติตามกรอบการสร้างแนวคิดในการวิจัย(โปรดดูแผนภูมิในหน้า 59 ประกอบ)

ผู้นำทั้งสองท่านคือหะยีสุหลง บินอับดุลกาเดร์ และ ดร.อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา เป็นผู้นำศาสนาอิสลาม ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะในแง่ของประวัติศาสตร์ ศาสนา การเมือง ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ทั้งสองท่านอยู่ในยุคสมัยที่ต่างกัน ในยุคสมัยของหะยีสุหลง รัฐบาลที่มีบทบาทโดดเด่น และนโยบายที่มีผลกระทบต่อ

ความเป็นอยู่ของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้คือรัฐบาลในสมัยจอมพลป.พิบูลสงคราม ในขณะที่ในปัจจุบัน ยังพบว่าสถานการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นมีความคล้ายคลึงกัน และสภาพแวดล้อมทางสังคมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังไม่เปลี่ยนแปลงไป คือ ยังคงยึดมั่นในประวัติศาสตร์ ศาสนา ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนอย่างเหนียวแน่น ในขณะที่เดียวกันสภาพสังคมอีกส่วนหนึ่งก็ปรับเปลี่ยนรูปแบบไปตามกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก ตลอดไปจนถึงค่านิยมหรือความเชื่อเดิมที่ผิดๆยังคงมีอยู่ ทำให้ผู้นำศาสนา ซึ่งมีอุดมการณ์ แนวคิด เพื่อปกป้องศาสนาและสังคมของตน เข้ามามีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อปกป้องอัตลักษณ์ของตนให้คงอยู่ไว้

ในขณะที่เดียวกันคุณสมบัติของผู้นำศาสนาที่จะได้รับการยอมรับในฐานะผู้นำนั้นจะต้องมีบุคลิกภาพและวิถีชีวิตที่เป็นแบบอย่างที่ดี ตามแบบอย่างของท่านศาสดามุฮัมมัด มีแนวคิดและประสบการณ์ในการทำงานเพื่อสังคม ตลอดไปจนถึงมีบทบาทหน้าที่ที่ได้รับการยอมรับจากสังคม ซึ่งบุคคลทั้งสองท่านผู้ศึกษาเลือกมาก็มีคุณสมบัติของความเป็นผู้นำอย่างครบถ้วน

ในแง่ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม แนวคิดและเครื่องมือที่ผู้นำศาสนาทั้งสองท่านนำมาใช้ในการปฏิบัติ คือหลักความเชื่อทางศาสนา เพราะศาสนาคือแนวทางการดำเนินชีวิต (way of life) ดังนั้นในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของพวกเขาจึงยึดเอาศาสนามาเป็นแนวทางสำคัญในการขับเคลื่อนขบวนการ และในขณะที่เดียวกันขบวนการทางสังคมของพวกเขาที่ยึดตามหลักและแนวคิดทางศาสนานั้น ก็คือแนวทางแห่งสันติภาพและการไม่ใช้ความรุนแรง นั่นเอง

รูปแบบของขบวนการของทั้งสองท่านเป็นไปตามรูปแบบที่ได้กล่าวไว้ในตารางข้างต้น และไม่มีข้อโต้แย้งที่ว่าทั้งสองท่านมีแนวคิดในการใช้ความรุนแรงในการขับเคลื่อนขบวนการ ซึ่งหากมุสลิมทุกคนยึดเอาเป็นแบบอย่าง ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นก็คือ ความเข้าใจที่ดีต่อกันระหว่างกลุ่มประชาคมต่างศาสนา และก่อให้เกิดความเข้าใจที่แท้จริงเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ตลอดไปจนถึงการต่อสู้ที่ทำให้เกิดความเข้าใจในวิถีชีวิตและความต้องการที่แท้จริงของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้